

מראי מקומות- קידושין ס"ט

- (א) **לכתחלה קאמר- פרש"י**, דלא יהי' קדש בישראל כשר כתיב ולא בממזר. והק' הראשונים, הא ממזר חייב בכל לאוין שבתורה, ומהכ"ת לומר דהלאו דלא יהי' קדש לא נאמר אצלו. וכ' הר"ן (ל. בדפיו, וכן בעוד ראשונים) בשם ר"ת, "דלאו דשפחה שאני, דלא אמר רחמנא לא תקח שפחה, ומאפקי' בלשון לא יהי' קדש, משמע שאין ממזר בכלל, שכיון שיצירתו בעבירה, קדוש ועומד הוא". אולם ע' ברמב"ם (אי"ב י"ב, י"א), שכ' דאיסור שפחה לישראל אינו אלא מדרבנן, והרא"י הוא מהא דהתורה אמרה בעבד עברי שהוא מותר לשפחה כנענית, אלמא אין איסור לישראל מדאורייתא [והחידוש בעבד עברי הוא שיכול רבו גם לכופן]. וכ' עוד (שם ט"ו, ד') דמה דלא גזרו חכמים על הממזר שלא יהי' יכול לישא שפחה, היינו משום תקנת הבנים, דהיינו כדי שיהי' יכול לטהר בניו, וכסוגיין. וכ' הבית שמואל (ד', ל"ב) דלפי טעם הרמב"ם ממזרת תהי' עדיין אסורה בעבד, דאין טעם להתירה, אבל לפי הר"ן, ממזרת מותרת לעבד כמו שממזר מותר בשפחה. וע"ע בשער המלך (אי"ב ט"ו, ד'), שהביא מח' האחרונים בש"י הרמב"ם, האם רק איסור שפחה לישראל מדרבנן, כיון דמצינו דהתורה התיר שפחה לע"ע, אבל עבד לישראלית הוי איסור תורה, דלא מצינו שום היתר לישראלית לישא עבד, או דלמא גילוי הוא מהא דשפחה דגם עבד אסור רק מדרבנן. והביא רא"י מגמרן, דהק' הגמ' דאם לכתחלה, גם ממזרת נמי יכולה ליטהר, ואם איסורה הוא איסור תורה, מה הק' הגמ', אלא ע"כ תרוייהו דאורייתא או תרוייהו מדרבנן.
- (ב) **או דיעבד קאמר- הק' הפני יהושע**, על הצד שהוא רק בדיעבד, למה לא תנינן גם דיכול לישא נכרית, ועי"ז לטהר בניו, דאף דודאי אסור, מ"מ בניו אינם ממזרים. ותי' דבנכרית לא פסיקא מילתא שיהא יכול לגייר הבן בעל כרחו, דמסתמא בתר אמו גריר, משא"כ בשפחה, יכול לקנות שפחה, ויבא עלי', שהולד שלו, ואח"כ ישחררו בע"כ.
- (ג) **ואמר לי' זיל גנוב- כ' רש"י**, דה"ה דהוי מצי לאקשוויי, מי מותר להשיאו עצה למיגנב, אלא דמקו' אחרת סלקי'. והתוס' רי"ד כ' "והאי דמשיאו עצה לגנוב, אין איסור בדבר, כיון שבדעתו לשלם ומתכוין להכשיר זרעו". והתוס' הרא"ש כ' "ואפשר שימצא אדם שימחול לו העון, ובלבד שיהא עליו דין חיוב מכירה כדי לטהר בניו". והק' ע"ז האילת השחר, דע"כ מסכים (הנגנב) לפני שיגנוב, דאל"ה הא עבר בשעת הגניבה, ואם מחל מקודם, אי"ז גניבה, אלא כהלואת הכסף, ובזה אין שייך דין מכירה, וצ"ע.
- (ד) **ואמר לי' זיל גנוב- פרש"י**, דהי' יכול להק' דגם זה אסור, אלא דהי' יכול לתרץ דאמר לו זיל מכור עצמך וכו"א, וכו'. והק' המהרש"א, הרי גם לפ"ז אינו מיושב כל הצורך, שהרי צריך שיאמר להרב לשחרר עבדו, וגם זה איסור הוא, דלעולם בהם תעבודו כתיב. כ' הרש"ש דמבואר מהר"ן בגיטין דהיכא דנותנים ממון להאדון לשחרר עבדו, אינו עובר בהאיסור, וצ"ל דכאן מיירי דנתן לו ממון. ומה דלא הק' המהרש"א כן על המשנה גופא, איך ישחרר עבדו, ומ"ש שהק' כן על רש"י, כ' המקנה דבמתני' י"ל שהוא עצמו יקנה השפחה וישחרר בניה [נוק', הרי סכ"ס, למה אין הוא עצמו עובר בעשה כשמשחררם, ואולי כיון שיש לו תועלת גדולה במה ששחררם, הרי אי"ז חשיב שמשחרר בחנם, וא"כ פשוט שהוא מותר, וצ"ע].
- (ה) **זיל גנוב- וכ' רש"י** דאף דזה אסור, הי' יכול למכור עצמו, וכו"א, וכ"כ תוס'. וכ' המנחת חינוך (מ"ב, י"ז), דלכאו' יש רא"י מכאן דמותר לאדם למכור עצמו לע"ע (אף דכתיב כי עבדי הם, אי"ז איסור גמור), ועכ"פ במקום מצוה. אלא דהק' דתוס' סותר א"ע במקו"א, דמבואר דס"ל בתוס' בב"ב (יג. ד"ה כופין) דאסור למכור עצמו לע"ע, אפי' במקום מצוה, מהא דאי' לעיל (כב:) אוזן ששומעת וכו', וצ"ע.
- (ו) **ואיזדבן בע"ע- הק' בהגהות מהר"ב** ונשבורג, הרי אי' לעיל דאם בגפו יבא בגפו יצא, דהיינו דאם לא הי' נשוי מקודם, אין רבו

אבל בעבדים לא מצינו היתר לממזרות, א"כ י"ל בפשיטות למה לא נקטו עבדים במתני, דאף עבדים אסורים לממזרות.]

(ט) לוי וישראל... מותרין לבוא זה בזה- פרש"י, אבל כהנים אסורים בחללי, וכו', דהא גיורת ומשוחררת בחזקת זונה. והק' הרש"ש, הא לקמן מבואר דהמקור הוא מקרא דחזקאל, דבעינן מזרע ישראל, וציין לתוס' ביבמות (סא. ד"ה אין) שדברו בזה, וכ' שם דגם יחזקאל ס"ל דטעם האיסור משום זונה, אלא דאסמכי אקרא.

(י) ונתיני... מותרין לבוא זה בזה- הק' הריטב"א (ועוד), למה ממזרים וכו' מותרים בנתינים, הרי נתינים אסורים באיסור לא תתחתן בהם, וכל אלו (ממזרים, וכו') אסורים בגוים משום לא תתחתן בהם, וכן בעבדים (חוץ מממזרים לר' טרפון), וא"כ מ"ש נתינים. ותי' דכיון דממזרים, וכו', פסולים הם, א"כ אינם אסורים בשום לאו דיוחסין (וכ' הר"ן דלא חששה התורה ליחס אלא המיוחסים, ולא הפסולים). ומה דאסורים בגוים ועבדים, היינו משום דחששה התורה להסרה, וגם הם ישראלים ויש לחוש להסרה, ובין הסרה דגוים, ובין עבדים שסורן רע משום דלא שייכי במצוות. אבל לגבי העצם איסור של לא תתחתן בהם, באמת כיון דפסולים הם, אינם מוזהרים בה [ויצא חידוש גדול מדבריו, דיכולין לחלוק האיסור לא תתחתן בהם ע"פ טעמא דאיסורו, דאסורים מדאורייתא לגוים באיסור לא תתחתן בהם משום חשש הסרה, ואילו לנתינים, שאין בהם חשש הסרה, לית בהו האיסור לא תתחתן בהם].

(יא) מלמד שבהמ"ק גבוה מכל א"י וא"י גבוה מכל הארצות- הק' בשו"ת חת"ס (יו"ד רל"ד, ד"ה והנה), א) איך למדין זה מקרא, הלא הוא דבר הנראה לעין, ונמדד בקנה, ב) "שהאמת אינו כן, והוא מבואר לבקי קצת במופת העולם". וביאר, דלכאו' יש עוד להעיר, הרי העולם עגול ככדור, ומה שייך מקום יותר גבוה על כדור. וביאר, דהיכא שיש נקודה א' על הכדור, שממנו שתיית הכדור ההוא, ונתרחב משם, ונתפשט ונעשה עגול, א"כ בזה שפיר אמרי' דנקודה זו הוא המקום הגבוה של הכדור, ואין הביאור דגבוה רק במעלה וגדולה, אלא מקום הגבוה ממש הוא.

(יב) ואבינה בעם, ובכהנים ומבני לוי לא מצאתי שם- ומה דתני במתני' שלויים עלו, פרש"י

מוסר לו שפחה, וא"כ איך שייך לומר לו דאם אקדימתך, וכו', הרי אם הי' מקדימו, לא הי' יכול לעשות עצה זו בכלל. ותי' דמוכח מכאן כשי' הריטב"א, דמה שאמר הפסוק בגפו יצא היינו רק כלפי שאין הארון יכול לכופו, אבל אם הוא רוצה מותר בשפחה [אבל לכאו' גם זה דלא כשי' הריטב"א לעיל באו"א, דס"ל להריטב"א דגם במוכר עצמו מותר העבד בשפחה, רק שאין רבו יכול למסור לו בע"כ, וא"כ למה צריך הגמ' לומר לו זיל גנוב, ולכאו' מוכח דס"ל להר"ב רנשבורג דב' שי' אלו של הריטב"א אינם תלויים בהרדי, וצ"ע בזה]. אולם ע' בתוס' הרא"ש לעיל (כ') דכ' דיש להביא ראיה מסוגיין דמה דאי' דצריך שיהי' לו אשה ובנים, היינו שיש לו אשה או בנים, ומה דאמרי' כאן דאקדמתך, היינו דהקדימו כלפי האחר, ולמשל, אם הי' נשוי, אלא דלא הי' לו בנים עדיין, שפיר יהי' יכול לומר לו אי אקדמתך, דהא מקדימו קודם שהי' לו בנים, וזה שפיר מהני.

(יז) לו, הלך אחר פסולו- הק' האבני מלואים (ד', י"ב, ד"ה ואיכא), מה שייך ממזרות בעבד (וגם בגוי, דלפי ר"א, גם ממזר הבא על הגוי, הבן הוא גוי ממזר). וכ' דצ"ל דאה"נ, הרי הוא עבד מצד אמו, אבל כיון דהתורה חי' דמשום אביו הוא ממזר, ע"כ הוא ישראל מצד אביו. וכ' לחדש מחמת זה דאם הלך בן זה וקידש אשה, דהקידושין יהיו תופסין, כיון דיש לו חלק שבו שהוא ישראל. עוד כ' נוסח אחרת, שהוא חצי עבד, דהיינו מצד אמו, וחצי בן תורין, דהיינו מצד אביו, וגם בזה אמרי' דהקידושין יהי' תופס בכה"ג.

עשרה יוחסין

(ח) חרורי- כ' הר"ן (ל. בדפיו) דלכאו' משמע דרק עבדים משוחררים מותרים, ולא עבדים ממש. ואף דקיי"ל כר' טרפון, דממזרים מותרים בשפחות, מ"מ לא תני עבדים במתני, כיון דלא שייך לומר דמותרים לבוא זב"ז, שהרי לויים וישראלים אסורים בהם. והתוס' רי"ד כ' דלא מנה במתני' אלא מי ששייך בו קידושין, אבל עבדים, אפי' אם מותרים בממזרות, מ"מ אין בהם תורת קידושין. עוד תי' הריטב"א, דכיון דמנו אותן שעלו מבבל, אגב כן מפרש דינייהו (אבל עבדים ממש לא עלו, ולכן לא פי' דינם). וילפי האחרונים שהבאנו לעיל, שחידשו שרק שפחות מותרות לממזרים,

ותוס' דהיינו לויים קצוצי בהונות, שלא היו יכולים לנגן בכלי שיר, ולא היו לויים שם ראויים לעבודה. והעיר התוס' יו"ט, שזה א"ש רק למ"ד עיקר שירה בכלי, אבל למ"ד עיקר שירה בפה לא א"ש, דהיו עדיין ראויין לשיר בשיר של דוכן (ומה שהיו בעלי מום, אי"ז פסול ללויים). וכ' הריטב"א (ריש פרקין) לתרץ קו' רש"י באו"א, דבאמת הלויים עלו כבר, קודם עזרא, וזהו מה דאמרי' דעשרה יוחסין עלו מבבל, ורק בעליית עזרא לא היו שם לויים.

(ג) שאני התם דריע חזקתייהו- פרש"י, שלא היו אוכלים בקדשי המקדש. והק' התוס' הרא"ש, למה באמת לא היו מעלין אותן למ"ד מעלין מתרומה ליוחסין, הרי היו אוכלים תרומה בגולה, ולא הי' ריעותא אז בחזקתייהו. ולכן פי' בשם ר"ת דהריעותא הי' מה שהיו נקראים בני ברזילי, ולא היו יכולים למצוא כתב יחוס שלהם (ומה שהק' הגמ' דלמא אתי לאסוקינהו, ולא הק' למה לא מסקי להו, אע"ג דלכאו' עדיין לא ידע שיש ריעותא בחזקתייהו [ולכאו' זה ק' לפרש"י ג"כ], ביאר דבאמת כבר ידענו טעם זה, אלא שהיו חוששים שמא ישתכח לדורות הבאים, וע"ז תי' דלעולם יקראו על שם ברזילי, ולכן ליכא למיחש). עוד תי' תוס' הרא"ש (לדעת רש"י) דאף למ"ד מסקי' מתרומה ליוחסין, אין עושין כן מתרומת חו"ל, שהרי לא היו מפרישין הפסולים, ואף משפחות שנתערבו בהם גוים היו מחזיקים עצמן לכהנים, וכל הקו' הי' לענין אכילת תרומה בארץ ישראל.